

ISLOM MOLİYASINING NAZARIY ASOSLARI VA ZAMONAVIY AMALIYOTI**Ergashev Oybek Qaxramon o'g'li****Qo'qon universiteti, Ijtimoiy fanlar kafedrası o'qituvchisi****G'offorova Xadichaxon Qaxxorjon qizi****Qo'qon universiteti, Iqtisodiyot yo'nalishi talabasi****<https://doi.org/10.5281/zenodo.19938763>**

Annotatsiya: Mazkur maqolada islom moliyasining nazariy asoslari, tamoyillari va zamonaviy iqtisodiy tizimdagi o'рни tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida islom moliyasining an'anaviy moliyadan farqli jihatlari, xususan foizning taqiqlanishi, riskni taqsimlash va real aktivlarga asoslanganlik kabi xususiyatlari yoritib berilgan. Shuningdek, mudaraba, musharaka, murabaha, ijara va sukuk kabi moliyaviy instrumentlarning iqtisodiy ahamiyati ochib berilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, islom moliyasi moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, ijtimoiy adolatni kuchaytirish va iqtisodiy tizimni diversifikatsiya qilishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, uning rivojlanishida normativ-huquqiy baza, standartlashtirish va kadrlar tayyorlash bilan bog'liq muammolar mavjudligi aniqlangan.

Kalit so'zlar: *islom moliyasi, ribo, mudaraba, musharaka, sukuk, risk taqsimoti, moliyaviy barqarorlik, shariat.*

Аннотация. В данной статье анализируются теоретические основы, принципы и роль исламских финансов в современной экономической системе. Рассматриваются ключевые отличия исламских финансов от традиционных, включая запрет процента (риба), механизм распределения рисков и привязку к реальным активам. Особое внимание уделяется таким инструментам, как мудараба, мушарака, мурабаха, иджара и сукук, а также их экономическому значению. Результаты исследования показывают, что исламские финансы способствуют финансовой стабильности, укреплению социальной справедливости и диверсификации экономики. Вместе с тем выявлены проблемы, связанные с нормативно-правовой базой, стандартизацией и нехваткой квалифицированных специалистов.

Ключевые слова: *исламские финансы, риба, мудараба, мушарака, сукук, распределение рисков, финансовая стабильность, шарият.*

Kirish.

Bugungi globallashuv va moliyaviy tizimlarning murakkablashuvi sharoitida muqobil iqtisodiy modellarga bo'lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Shunday tizimlardan biri – islom moliyasi bo'lib, u adolat, shaffoflik va ijtimoiy mas'uliyat tamoyillariga asoslanadi. Islom moliyasi nafaqat diniy asosga ega tizim, balki iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiluvchi muhim vosita sifatida ham qaralmoqda.

Islom moliyasining asosiy farqi an'anaviy moliyadan foiz (ribo)ni taqiqlashi, noaniqlik (g'arar) va spekulativ operatsiyalarni cheklashi bilan belgilanadi. Shu jihatdan u real iqtisodiyot bilan uzviy bog'langan tizim sifatida rivojlanmoqda. Hozirgi kunda bu model ko'plab mamlakatlarda bank tizimi, sug'urta (takaful) va investitsiya sohalarida keng qo'llanilmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi – islom moliyasining nazariy asoslarini o'rganish, uning amaliy mexanizmlarini tahlil qilish va zamonaviy iqtisodiy tizimdagi o'rnini aniqlashdan iborat.

Metodologiya.

Tadqiqot jarayonida quyidagi usullardan foydalanildi:

Tahliliy usul – islom moliyasiga oid ilmiy adabiyotlar va manbalarni o‘rganish orqali nazariy asoslarni aniqlash;

Qiyosiy usul – an’anaviy moliya tizimi bilan islom moliyasini solishtirish;

Tarixiy usul – islom moliyasining shakllanish va rivojlanish bosqichlarini tahlil qilish;

Sistemali yondashuv – islom moliyasini yaxlit tizim sifatida ko‘rib chiqish.

Tadqiqotda Qur‘on, hadislar, shuningdek zamonaviy iqtisodchilar va islom moliyasi mutaxassislarining ilmiy ishlari asos qilib olindi.

Natijalar.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, islom moliyasi quyidagi asosiy tamoyillarga tayanadi:

1. Foizning taqiqlanishi (ribo) – moliyaviy operatsiyalar foyda va zarar asosida amalga oshiriladi.

2. Riskni bo‘lishish (profit and loss sharing) – tomonlar o‘rtasida risk adolatli taqsimlanadi.

3. Halol faoliyat – investitsiyalar faqat shariatga mos sohalarga yo‘naltiriladi.

4. Real aktivlarga asoslanish – moliyaviy operatsiyalar real iqtisodiy faoliyat bilan bog‘liq bo‘lishi shart.

Amaliy jihatdan islom moliyasida quyidagi instrumentlar keng qo‘llaniladi:

Mudaraba – kapital va mehnat asosida sheriklik;

Musharaka – qo‘shma investitsiya;

Murabaha – ustama qo‘shilgan savdo;

Ijara – lizing operatsiyalari;

Sukuk – islomiy obligatsiyalar.

Natijalar shuni ham ko‘rsatadiki, islom moliyasi tizimi moliyaviy inqirozlar davrida nisbatan barqarorlikni ta‘minlashga qodir.

Muhokama.

Islom moliyasi zamonaviy iqtisodiy tizimda nafaqat muqobil model, balki barqaror va ijtimoiy yo‘naltirilgan moliyaviy arxitektura sifatida tobora ko‘proq e‘tirof etilmoqda. Uning asosiy ustunligi iqtisodiy faoliyatni axloqiy me‘yorlar bilan uyg‘unlashtirishidir. An’anaviy moliya tizimida daromad olish ko‘pincha kapitalning o‘zidan kelib chiqsa, islom moliyasida foyda faqat real iqtisodiy faoliyat – savdo, ishlab chiqarish yoki xizmat ko‘rsatish orqali shakllanadi. Bu esa iqtisodiyotning “moliyaviy pufaklar” orqali emas, balki real sektor asosida rivojlanishini ta‘minlaydi [1.39b].

Islom moliyasining yana bir muhim jihati – riskni bo‘lishish mexanizmi hisoblanadi. An’anaviy bank tizimida kredit beruvchi tomon deyarli xavfsiz holatda bo‘lib, asosiy risk qarz oluvchiga yuklanadi. Islom moliyasida esa, masalan, mudaraba va musharaka kabi instrumentlar orqali risk va foyda tomonlar o‘rtasida taqsimlanadi. Bu yondashuv iqtisodiy adolatni ta‘minlash bilan birga, investorlarni loyihalarni puxta tahlil qilishga undaydi [2.141b].

Shuningdek, islom moliyasi ijtimoiy tenglikni ta‘minlashga xizmat qiladi. Zakot, sadaqa va waqf kabi institutlar orqali moliyaviy resurslar jamiyatning kam ta‘minlangan qatlamlariga yo‘naltiriladi. Bu esa iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, islom moliyasi faqat iqtisodiy tizim emas, balki ijtimoiy himoya mexanizmlarini ham o‘z ichiga olgan kompleks modeldir [3.45b].

Global tajriba shuni ko'rsatadiki, islom moliyasi tizimi moliyaviy inqirozlarga nisbatan chidamliroqdir. Xususan, 2008-yilgi global moliyaviy inqiroz davrida islom banklari nisbatan kam zarar ko'rgan. Buning asosiy sababi – yuqori riskli spekulyativ operatsiyalarning cheklanganligi va real aktivlarga asoslangan moliyalashtirishning ustuvorligidir. Shu bilan birga, sukuk kabi instrumentlar infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishda samarali vosita sifatida namoyon bo'lmoqda [4.21b].

Biroq, islom moliyasining rivojlanishida qator tizimli muammolar mavjud. Avvalo, ko'plab mamlakatlarda islom moliyasiga oid yagona standart va normativ-huquqiy baza yetarli darajada shakllanmagan. Bu esa turli hududlarda turlicha talqin va amaliyotlarga olib kelmoqda. Ikkinchidan, malakali mutaxassislar yetishmasligi sezilmoqda, chunki bu soha diniy bilimlar bilan bir qatorda chuqur iqtisodiy va moliyaviy tayyorgarlikni ham talab qiladi.

Yana bir muhim muammo – “Shariah compliance” (shariatga muvofiqlik) masalasidir. Ba'zi hollarda islomiy moliyaviy mahsulotlar shaklan shariatga mos bo'lsa-da, mazmunan an'anaviy moliyaga juda yaqin bo'lib qolmoqda. Bu esa tizimning asl mohiyatiga putur yetkazishi mumkin. Shu sababli, shariat kengashlari faoliyatini takomillashtirish va ularning mustaqilligini ta'minlash dolzarb masala hisoblanadi.

Zamonaviy bosqichda raqamli texnologiyalar va fintech rivoji islom moliyasiga yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Masalan, blokcheyn texnologiyasi orqali shaffof va ishonchli tranzaksiyalarni amalga oshirish, kraudfanding platformalari orqali halal investitsiyalarni kengaytirish mumkin. Bu esa islom moliyasining global moliya tizimidagi ulushini oshirishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, islom moliyasini rivojlantirishda davlat siyosati ham muhim rol o'ynaydi. Xususan, soliq imtiyozlari, maxsus qonunchilik va moliyaviy infratuzilmani rivojlantirish orqali ushbu sohani qo'llab-quvvatlash zarur. Ayrim mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, davlat tomonidan to'g'ri strategiya yuritilgan taqdirda islom moliyasi iqtisodiy o'sishning muhim drayveriga aylanishi mumkin.

Umuman olganda, islom moliyasi zamonaviy iqtisodiyotda nafaqat diniy qadriyatlarga asoslangan tizim, balki barqaror, adolatli va inkluziv iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashga qaratilgan muhim model sifatida namoyon bo'lmoqda. Uning samaradorligini yanada oshirish uchun ilmiy tadqiqotlarni chuqurlashtirish, xalqaro standartlarni uyg'unlashtirish va innovatsion yondashuvlarni keng joriy etish talab etiladi.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, islom moliyasi zamonaviy iqtisodiy tizimda muhim o'rin egallayotgan muqobil moliyaviy modeldir. U adolat, shaffoflik va ijtimoiy mas'uliyat tamoyillariga asoslanib, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Kelajakda islom moliyasini rivojlantirish uchun ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish, huquqiy bazani mustahkamlash va kadrlar tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Chapra, M. U. (2000). *Islamic Economics: What It Is and How It Developed*. Jeddah: IRTI.
2. Usmani, M. T. (2002). *An Introduction to Islamic Finance*. The Hague: Kluwer Law International.
3. Kahf, M. (1998). *The Role of Waqf in Improving the Ummah Welfare*. Jeddah: IRTI.

4. Iqbal, Z., & Mirakhor, A. (2011). *Introduction to Islamic Finance: Theory and Practice*. Singapore: Wiley.
5. Ayub, M. (2007). *Understanding Islamic Finance*. Wiley Finance.
6. El-Gamal, M. A. (2006). *Islamic Finance: Law, Economics, and Practice*. Cambridge University Press.